

Kunskapssynen och pedagogiken – varför skolan slutade leverera och hur det kan åtgärdas

Magnus Henrekson
19 september 2017

Varför denna bok?

Viktigaste frågan för Sveriges framtid!

- Vår position som ledande kunskaps- och industrination.
- Vända trenden vad gäller segregation och utanförskap.
- Avgör möjligheterna att bevara och utveckla välfärdssamhälle och inkluderande trygghetssystem.
- Akut på grund av stora invandringen av lågutbildade.

Vi som skrivit boken

Inger Enkvist, professor i spanska, Lunds universitet.
Ett antal egna böcker om svensk utbildning och utbildningspolitik.

Martin Ingvar, professor i integrativ medicin på Karolinska Institutet, hjärnforskare.

Ingrid Wållgren, doktorand i idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet.

Magnus Henrekson, professor i nationalekonomi, IFN, forskar om entreprenörskap och institutioners betydelse (även red.).

Problemen

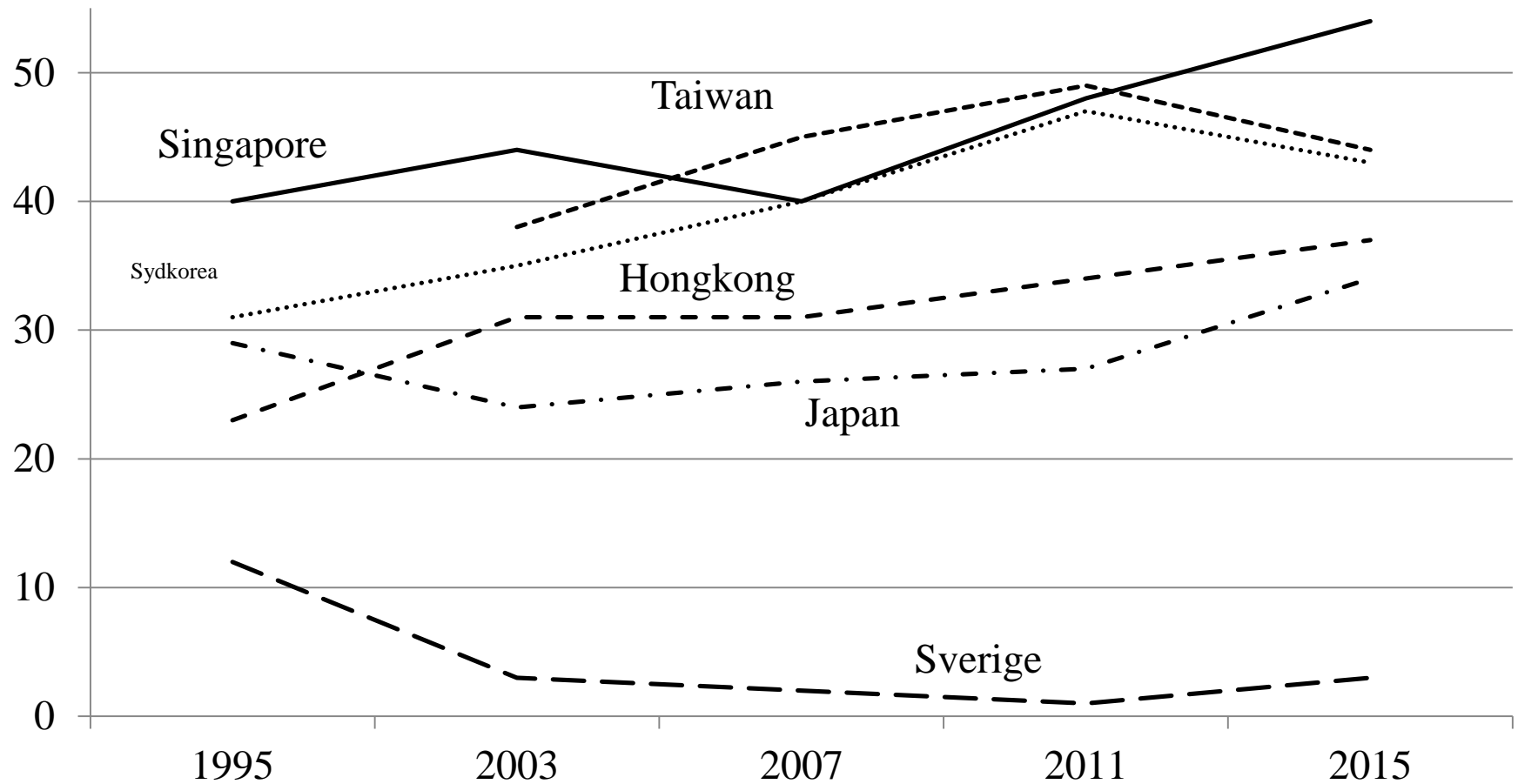
Kraftigt fall i skolresultat:

- Svagaste släpar mest (samma nivå som motsvarande i USA); tvärtom år 2000.
- Endast några enstaka procent på avancerad nivå i matematik (35–50 % i ledande länderna).
- Genomslag socioekonomisk bakgrund starkare än andra länder.

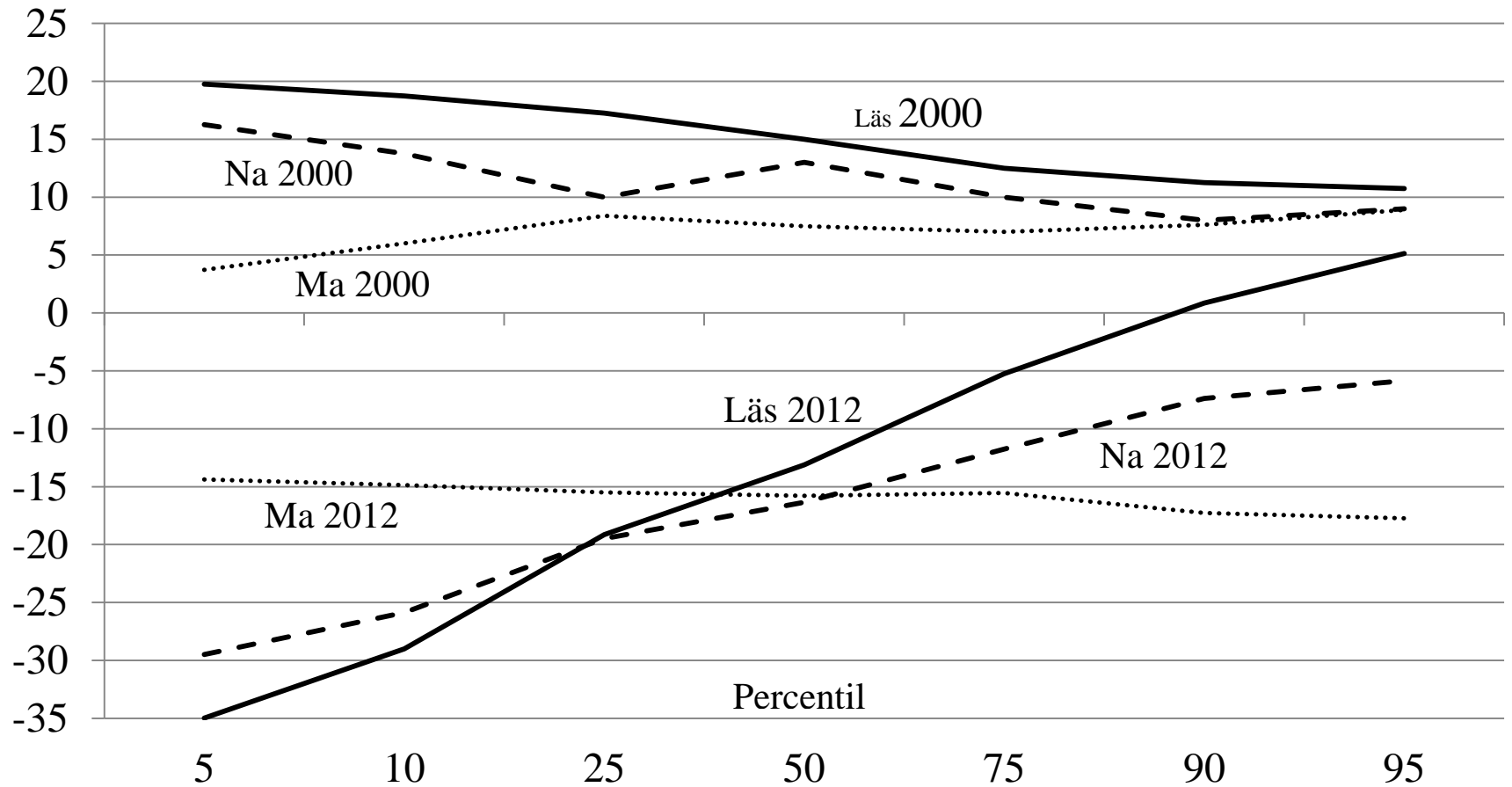
Läraryrkets attraktivitet rekordlångt:

- Låg rapporterad tillfredsställelse.
- 10 % lämnar yrket varje år.
- Allt färre *de facto* behöriga trots 10 000 antagna till lärarutbildningarna varje år.

%-andel elever avancerad nivå i åk 8, TIMSS matematik, 1995–2015

PISA-resultat relativt OECD för olika percentiler

Många anförda förklaringar

Kommunaliseringen, friskolereformen, fria skolvalet, vinstdrivande aktörer, lärare med svagare kunskaper, fler invandrarbarn, besparingarna efter 90-talskrisen, nya betygssystem, för lite betyg, curlande föräldrar...

- Ej resursproblem: utgifter/BNP > OECD; klasstorlek 18 (OECD = 21), 13 elever per undervisande personal (OECD = 15).
- Givetvis lättare om nya lärarna varit duktigare och färre elever hade socioekonomiskt svag bakgrund.

Svaga resultat → ställ den fundamentala frågan:

Gör man rätt saker och arbetar på ett effektivt sätt?

Skolsystemet som paradig

- Vilar på ett antal föreställningar och såväl explicita som implicita antaganden.
- För att förändra ett fallerande skolsystem måste de mest centrala av dessa föreställningar och antaganden synliggöras...
- Och visa vad de implicerar för hur man arbetar och definierar vad som är verksamhetens resultat.
- Då är grunden lagd för att tänka nytt.

Våra hypoteser

1. Den svenska skolans fallande resultat förklaras av det kunskapsbegrepp och den kunskapssyn som genomsyrar verksamheten.
2. Skolarbetet organiseras på ett ineffektivt sätt och bygger i hög grad på undermåliga pedagogiska metoder som saknar stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet.

Skollagen: "Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet" (1 kap 5 §).

Om hypoteserna får stöd → skollagen följs ej

Kunskapssyn

Traditionell syn – systematiskt framtagna och kontrollerade fakta:

- Sanning = det med verkligheten överensstämmande.
- Ny kunskap genom empirisk prövning.
- Insikt om att kunskaper delvis utgörs av bäst möjliga ”gissningar”.

Kunskapssynen forts.

Konstruktivistiskt inspirerad syn (toppar i *Lpo94*)

- Kunskap skapad i ett socialt sammanhang.
- Finns ingen objektiv kunskap oberoende av individen själv → omvälvande effekter för skolverksamheten:
  - Kunskap förutsätter egenaktivitet; kan ej överföras från lärare till elev.
  - Läraren handledare som skapar förutsättningar för eget lärande.
  - Ansvaret för kunskapsutveckling på eleven själv.
  - Kunskap något subjektivt → betyg och kunskapsmätning fel.
  - Processen och inte resultatet blir det väsentliga.
  - Avslutade kurser, moment betygssätts under kursen (processen), slutexamination och avgångsbetyg inkompatibelt med kunskapssynen.

Djupgående effekter

Gradvis underminerades vad som varit självklart: att skolans överordnade uppgift var att ge tillgång till den ackumulerade kunskapen under ledning av speciellt kunniga och i kunskapsförmedling utbildade personer.

Hundratals år av beprövad erfarenhet ignorerades

- Kärnan i olika ämnen
- Vad som krävs för att kunna ta nästa inlärningssteg
- Tekniker för läsinlärning
- Att det skulle gå att utveckla generella färdigheter (*skills*) som "förmåga att lära", "kritiskt tänkande", "kreativitet", "problemlösningsförmåga" och "samarbetsförmåga" oberoende av sak- och metodkunskaper.
  - Motiverar individualisering och fragmentering
  - **Processen** medel att förvärva dessa generella färdigheter
  - Saknar stöd

Vad säger forskningen?

- Utbildningsvetenskaplig forskning handlar ej om att utröna vilka undervisningsmetoder som är bäst.
- Insikter från hjärnforskning hur inlärning går till ingår ej i lärarutbildningen.
- Varför formaliserade skolsystem vuxit fram:
  - Biologiskt primära resp. sekundära förmågor
  - Tillkommit sent i vår evolutionära utveckling
  - Ej alltid lustfyllt att ta till sig
  - Därför lagstadgad plikt att gå i skolan

Läroplanen på tvärs mot forskningen

- Slås inte fast vad man ska kunna i respektive ämne:
  - Abstrakt och vagt: "förtrogenhet med", "samtala om", "få en inblick i", "få perspektiv på", "uttrycka och värdera".
- Alla ämnen (även slöjd och idrott) starka inslag av samhällskunskap (exempel på nästa sida).
  - Omöjligt att få bra betyg i idrott genom att bara vara bra på detta.
- Diskussion ett mål i alla ämnen (fokus muntligt språk).
- Starka postmodernistiska influenser:
  - Ej vad man ska kunna utan ställa frågor utifrån intresse och erfarenheter.
  - Inte lära sig begrepp utan formulera begrepp och granska argument.
  - Ifrågasätta ett ämne samtidigt som man lär sig grunderna.
  - Processen och inte resultatet i fokus.

Läroplan för grundskolan – exempel på betygskriterier

Idrott, åk 9: "Eleven kan på ett **väl** fungerande sätt sätta upp mål för och planera träning och andra fysiska aktiviteter. Eleven kan även utvärdera aktiviteterna genom att samtala om egna upplevelser ..." (sid 103)

Svenska, åk 9: "Eleven kan föra **välutvecklade och väl** underbyggda resonemang om svenska språkets historia, ursprung och särdrag samt jämföra med närliggande språk och beskriva tydligt framträdande likheter och skillnader." (sid 96)

Läroplanen forts.

- Trots alla motbelägg framhålls ämnesövergripande studier som effektiva vid låg motivation.
- Skolan kollektivistiskt organiserad, subjektivistisk till sitt innehåll men hyperindividualiserad vad gäller varje elevs (och därmed föräldrarnas) oinskränkta rätt att sätta upp egna mål och följa egen utvecklingsplan:
  - Läraren ska skapa möjligheter samtidigt som eleven leder sin egen inläring och föräldrarna ska ha inflytande
  - Arbetsformerna, inte kunskapsutvecklingen, det primära.
- Instiftandet av Skolinspektionen 2011 gjorde läroplanens arbetsformer bindande.

Reformer funktion av kunskapssynen

- Till 2006 ingen läsdidaktik för lågstadielärare.
- 2001 års lärarutbildningsreform → stadieskillnad bort.
- Myndighetskontroll av läromedel avskaffades 1991.
- Mängd undantag från ämneskunskaper när lärarleg infördes 2013.
- Försteläraryreformen ej formella utbildningskrav.
- Vem som helst kan bli rektor och rektor kan alltid sätta betyg om ej behöriga betygssättande lärare finns.
- Meritpoäng 2010 gjordes betygsoberoende.
- Skolkonkurrens och betygsintag till högre utbildning, men nationella prov ej normerande och fusksäkra.

Den destruktiva spiralen

- Kunskapssyn och ineffektiva arbetssätt men läraren tvingas ändå betygssätta eleverna; underminerar läraryrkets attraktivitet.
- Det finns ingen objektiv sanning; bara "kunskap" och partsinlagor → krav och undervisningsinnehåll godtyckligt → krav och förväntningar på eleven förlorar legitimitet → betyg och utvärdering otillbörlig maktutövning → makt ska blottläggas via kritiskt tänkande och reflekterande diskussion → läraren måste be om ursäkt för sin yrkesroll → läraryrket oattraktivt.

Konkurrens och skolval

- Ej kompatibelt med rådande kunskapssyn.
- Istället för utvärdering av resultat blir det kontroll av process.
- Viktigaste mekanismen som kan göra konkurrens effektiv stryps.

Ett annat paradig

Det finns sann och viktig kunskap →

Den som tillägnar sig den har oöverträffade möjligheter att utvecklas och förverkliga sina egna planer i frivillig samverkan med andra →

Bra skolsystem kan välja ut vilka förmågor och vilken kunskap som är viktigast att tillägna sig →

Ämneskunniga lärare lotsar med hjälp av effektiva pedagogiska metoder elever uppåt i kunskapstrappan →

Att ställa krav och utvärdera hur långt eleven kommit är att visa omtanke om elevens bästa →

Läraryrket blir attraktivt och skolresultaten förbättras över hela linjen.

Slutsatser

- Svenska skolans fallande resultat förklaras av det kunskapsbegrepp och den kunskapssyn som genomsyrar verksamheten.
- Skolarbetet organiseras på ett ineffektivt sätt och bygger i hög grad på undermåliga pedagogiska metoder som saknar stöd i vetenskap och beprövad erfarenhet.
- Skollagen: "Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet" (1 kap 5 §) → skollagen följs ej.

Överkurs

Implikationer för samhället

Stefan Löfven: "Sverige ska konkurrera med kunskap, inte med låga löner".

Karl-Petter Thorwaldsson: "Det finns inget annat som kan mäta sig med skolans förmåga att bryta klassbarriärer"

Förutsätter en annan kunskapssyn.

Oavsett bakgrund → skolan ger språk, kognitiva redskap och relevanta sakkunskaper för att bli självständig & produktiv samhällsmedborgare

Fostran i demokratiska värderingar ej i motsatsställning till kunskap:

Vilka skapade det demokratiska välfärdssamhället!?

Implikationer för samhället forts.

- Extra viktigt med kunskapsskola på grund av ökade mångfalden i bakgrund.
- Makt och befogenheter måste fördelas:
  - Välstånd i väst hand i hand med ökad meritokrati.
  - Med rådande kunskapssyn undergrävs meritokratin och makten kan ej utmanas.
- 20 % av gymnasieelever kan tänka sig sälja röst.
- Andel som tycker diktatur är bra har ökat från 15 till 30 % under 00-talet.

”Utan en tro på objektiv sanning förfaller
det intellektuella livet till en naken
maktkamp om vem som är bäst på att
'kontrollera det förflutna.’”

*Kognitionsforskaren och
psykologen Steven Pinker*